

הרב זלמן נחמיה גולדברג

בענין מצות אכילת תרומה

בתרומה ולפ"ז קשה איך עבד יכול לאכול והרי מבטל מצוה.

והנראה לומר שמצות אכילת תרומה אינו מצוה על הגברא שכל כהן חייב באכילת תרומה כמו באכילת מצה דלא דמי דבמצה יש חיוב על הגברא לאכול מצה משא"כ בתרומה המצוה בחפצא דהיינו שהתרומה תיאכל ומש"ה כשהעבד או האשה אוכלין את התרומה אעפ"י שלא קיימו מצות אכילת תרומה מ"מ לא ביטלו המצוה ודומה כאילו אין תרומה בעולם, והדבר דומה למצות השבת אבידה שמסתבר שבאדם שמצא אבידה והחזיר אדם אחר את האבידה מ"מ הראשון שמצא לא עבר על מצות השבת אבידה דהמצוה היא שהאבידה תוחזר לבעליה ולמעשה הוחזרה. וביותר נראה שאפי' בהחזירו קטן או עכו"ם את האבידה אעפ"י שהם פטורים מהמצוה מ"מ נתקיים המצוה בחפצא ואפי' שגדול ראה את האבידה ולא החזירה לא עבר דבמציאות האבידה הוחזרה לבעליה ואפ"ל שה"ה במצות אכילת תרומה שאם אשה או עבד אכלו את התרומה אין כאן ביטול עשה דלמעשה התרומה נאכלה, אמנם באם הכהן לא אכל והתרומה נרקבה ביטל הכהן מצות עשה של אכילת תרומה אבל באשה שלא אכלה ונרקבה התרומה לא ביטלה עשה דאין המצוה מוטלת על האשה.

אך לפ"ז צ"ע מש"כ הרמב"ם בעבד כהן שאכל תרומה לא קיים המצוה ולפ"מ

במשנה בברכות מאימתי קורין את שמע בערבית משעה שהכהנים נכנסין לאכול בתרומתן, והקשה הצ"ח דהרי זרים אסורים לאכול בתרומה א"כ פשיטא שמיירי בכהנים ולמה נקטה המשנה משעה שהכהנים נכנסין, ומתרץ הצ"ח שהחידוש במשנה שאפי' כהנים זכרים מותרים לאכול בתרומה לפני שקראו קריאת שמע [והנה מהמהרש"א משמע דלא כהצ"ח דבתוס' שם בד"ה משעה הקשו למ"ד משעה שהעני נכנס לאכול קשה מתי העני יתפלל והקשה המהרש"א דעל המשנה לא קשה מתי הכהנים יתפללו דודאי אסירי אלא כוונת המשנה מאימתי מותרים מצד טומאתן] ולא דוקא נשים שאין מחוייבות בק"ש, ועוד תירץ הצ"ח שהמשנה בדוקא נקטה כהנים לומר שדוקא כהנים זכרים ^{אוצר החכמה} כיון שבאכילת התרומה מקיימין מצות אכילת תרומה מש"ה מותרים לאכול אפי' לפני שהתפללו משא"כ נשי הכהנים שחייבות בתפילה ואסורות לאכול לפני שהתפללו קמ"ל שאין להם היתר באכילת תרומה. והנה בעיקר דברי הצ"ח צ"ע דאם הנשים אינן בכלל מצות אכילת תרומה א"כ איך מותרות באכילת תרומה הרי ע"י אכילתה בטל הכהן מקיום המצוה.

וכן קשה בזה במש"כ הרמב"ם בפירוש המשניות לגיטין דף י"א שעבד כהן אינו מוסיף מעלה ולא מקיים מצוה באכילת תרומה והרי זה כבהמת כהן האוכלת

בשאר זכויות דבכל דבר טוב לזוכה נעשה כשלוחו מדין זכין לאדם אמנם גם כשיש כאן שליחות מכל מקום כשאין רצון למשלח אין יכול השליח לעשות עבור המשלח.

ועוד נראה לבאר בתוספת ביאור לפי מש"כ הרעק"א בגיטין בתוכן דבריו שיש סוברים שבממנה שליח לגרש צריך מינוי בשני עדים והיינו עדי קיום דמכיון שאין דבר שבערוה פחות משנים והיינו עדי קיום ה"ה שאין חלות לגירושין בלי עדי קיום, ולפ"ז בממנה שליח לגרש בעוד חדש ימים והמשלח ביטל השליחות ורוצה לחזור ולקיים השליחות צריך מינוי בעדים מחדש, אמנם אם לא ביטל השליחות אלא אומר שאין רצונו שהשליח יגרש אע"י שהוא שלוחו ואחרי עבור החדש רוצה שהשליח יגרש בזה אין צריך למינוי השליחות מחדש דהרי יש לו מינוי שליחות שמינהו לפני חודש עכ"ד הרעק"א, [ולכאורה נראה לפ"ז שבאשה שעשתה שליח במינוי לקבל גיטה אחרי חודש אין יכולה לומר שאין רצונה בגט דעל קבלת הגט אין צריך רצון האשה ודוקא ביטול השליחות יכולה ואם תבטל ותרצה שיהא שליח בזה תצטרך מינוי מחדש כנ"ל]. והעולה מדברי הרעק"א שבמעשה השליח יש שני פעולות מעשה אחד זה הרצון בעשיית המעשה כגון בגירושין זה הרצון לגרש ועוד פעולה זה מעשה הגירושין גופא שנעשה בנתינת הגט, וממילא באשה שאין בכוחה לעשות פעולה בענין הרצון בגירושין דהאשה מתגרשת בעל כרחה א"כ בכוחה רק לבטל את השליח לקבלה ולפ"ז הדין זכין תלוי ברצון האמיתי שיוצר שליחות בפועל אלא שבשאר דברים שם צריך רצון המשלח בשביל חלות המעשה וכגון באדם שקבלו מתנה עבורו שיכול להתנגד למעשה הקנין מכיון שצריך דעת קונה שזה דין בזכין שדוקא כשזה זכות אמיתי משא"כ בשטר שחרור שאין צורך של העבד ליצור חלות מעשה השחרור אלא סגי בזכות האמיתי שזה פועל במעשה השליחות וממילא כשהדבר זכות לעבד נעשה שלוחו אפי' כשאין העבד רוצה

שביארנו יוצא שגם בכל כהן המצוה בחפצא שהתרומה תאכל ואינו על הגברא וא"כ גם בעבד האוכל נתקיים המצוה בחפצא.

והנראה לבאר דכוונת הרמב"ם דבגיטין דף י"א במשנה נחלקו ר' מאיר ורבנן באומר תן שטר שחרור זה לעבדי אם יכול לחזור דר"מ סובר שיכול לחזור ולחכמים אין יכול לחזור דזכות הוא לעבד וכתב הרמב"ם שם בפיה"מ דסברת חכמים דהעבד באכילת התרומה לא הוסיף בעצמו מעלה עד שתאמר שחובה הוא לו כשיוצא לחירות. ואמנם זה כמו שתאכל בהמת כהן תרומה מפני שהיא קנין כספו לפיכך אינו אצלו מעלה שיפסידנה עכ"ל והביאור בזה נראה דר' מאיר סובר שחוב לעבד שיוצא מתחת יד רבו דעבד כהן כשהוא עבד יש לו מעלה שהוא ככהן וכשמשתחרר נעשה כזר וא"כ אין זה זכות לצאת לחירות וחכמים חולקים וסוברים שאעפ"י שלכהן ישנו מעלה אך עבדו של כהן אינו מעלה דהיינו שעבד כהן לא נעשה ככהן במעלה אלא זה דין באכילת תרומה שהותר לעבד לאכול תרומה וכמו בהמת כהן שאוכלת תרומה ה"ה בעבד ומש"ה אין כאן חוב בשחרורו כנלענ"ד בביאור דברי הרמב"ם.

אולם צ"ע במה נחלקו ר' מאיר וחכמים דאם נחלקו במציאות בעדיפות של העבד בשחרור או לאו קשה דאם עבדי כהן רצונם להשאר עבדים א"כ אף דלפי האמת שאין בזה מעלה מכל מקום מכיון שרוצים בכך הדבר הוי חוב, ואם חושבים העבדים שאין כאן מעלה א"כ אף דלהאמת יש מעלה אין כאן זכין, ונראה לומר בדוחק שחכמים קבעו כאן הדין לפי האמת. והנראה בזה לפמ"ש"כ הריטב"א הובא באבני מלואים בסימן א' שכתב בשיטת חכמים שיכול השליח לזכות שטר שחרור לעבד אפי' בעל כרחו של העבד מכיון בעצמותו הדבר טוב לעבד ממילא הרי זו זכות אפי' שהעבד אין רוצה ובזה נחלקו ר' מאיר וחכמים ובברכת שמואל ביאר סברת הריטב"א שדוקא בגט שחרור הולכין אחר האמת שבדבר אבל לא

השליח לכוונת המשלח, והנראה בזה בשיטת הערוך בפסיק רישא דלא ניחא ליה שמותר, שהרוצה לסתום הנקב במסוכרייא דנייזתא יעשה שליח שאינו אוהבו לסתום דאעפ"י שלמשלח ניחא מ"מ לשליח לא ניחא ליה, וכן בהדס שענביו מרובין מעליו שפסול יכול לכבד לאחד שאינו מאוהבין לאכול הענבים ויכשיר ההדס אעפ"י שבעל ההדס ניחא ליה בזה כמשכ"ל.

אמנם קשה דבקצות החושן סימן ער"ה סק"ג כתב דבעשה שליח לגדור ולבנות בנכסי הגר כדי לקנותו אע"ג דהשליח לא ידע שהם נכסי הגר וכסבור שהוא של המשלח נמי קנה המשלח כיון דשלוחו של אדם כמותו והרי המשלח נתכוין לקנות והוכיח דכך שיטת הרא"ש והתוס' והיינו שמצרפין מעשה השליח למחשבת המשלח וקונה המשלח, ואפשר לומר דהנה התוס' בב"מ דף י' ע"ב בד"ה דאמר הקשו לרבא דס"ל קידש אינו לוקה בעל לוקה מאי נ"מ דבין למ"ד שליח בר חיובא והן למ"ד אי בעי עביד לא לקי על הקידושין ותירצו התוס' דכי בעל אח"כ לוקה אף על הקידושין ועוד תירצו דאף לרבא נ"מ דאי יש שליחות חלין הקידושין ואי אין שליחות אין חלין הקידושין עכ"ל, ובנודע ביהודה אהע"ז קמא סימן ע"ה ששני התרוצים של התוס' נחלקו בעבירה הנעשית בשני חלקים כגון בכהן שנשא גרושה שעובר בלא יקח וכשעושה שליח לקידושין סוברים התוס' בתירוץ קמא שהשליחות אינה בטילה שהרי בקידושין לבד אין עבירה ואם אח"כ הכהן בעל לא יענש מכיון שהכהן לא עשה בעצמו את כל העבירה. ואין עונש על עבירה שנעשתה ע"י שליח ולפ"ז ה"ה בניד"ד כדי לעבור על איסור שבת צריך מעשה וכוונה ואין עונש כשלא עשה המעשה מעצמו ולכן כשאחר מל וקוצץ הבהרת קיים המצוה ולגבי העבירה שקוצץ בהרת לא יעבור.

אמנם בתירוץ השני של התוס' שגם בשולח שליח לחלק מהעבירה בטלה כל השליחות וא"כ איגלאי שלא קיים מצוה המילה שהרי יש כאן חלק מהעבירה ואין

הגט שחרור ובוזה נחלקו ר' מאיר וחכמים אם יש לעבד כהן מעלה וא"כ אין זכות להשתחרר וסברת חכמים שאין זה מעלה בגופו ומה שהעבד אוכל תרומה אין בזה מעלה בעצם אלא הוי כמו בהמת כהן וא"כ יש כאן זכות לעבד ולכן יכול השליח לקבל הגט שחרור אפי' במקום שאין העבד רוצה.

ובזה מיושב הגמ' בשבת דף קל"ג ע"א בנולד בהרת במילה שכשיש אחר שהוא ימול ולא האב שהאב יעבור באיסור קציצת בהרת ואעפ"י שעשה דמילה דוחה את לא תעשה של קציצת בהרת אעפ"כ מכיון שאפשר לקיים שניהם אינו דוחה העשה את לא תעשה של קציצת בהרת אעפ"כ מכיון שאפשר לקיים שניהם אינו דוחה העשה את הלא תעשה ואחר ימול. ולכאורה קשה הרי אם אחר ימול מבטל האב את המצוה ובע"כ כמש"כ שמכיון שלמעשה התינוק יהא מהול שוב לא עבר את מצות מילה, [אפשר לדחות לשיטת התבואות שור שהובא בקצות החושן בסימן שפ"ב סק"ב דלא כהש"ך שם שהאב יכול לעשות שליח למול א"כ במילה המוהל ימול בשליחות האב ובכה"ג הוא כאילו האב מקיים המצוה, אך קשה דא"כ מאי מהני במילה בבהרת שאחר ימול דגם כשהאחר ימול הוי כמו שהאב בעצמו מל, ואי אפשר לתרץ דאין שליח לדבר עבירה דא"כ בטל השליחות לגמרי כמבואר ברמב"ם בהלכות מעילה פרק ז' ה"ב בשולח שליח למעול שקיי"ל שיש שליח לדבר עבירה במעילה, אמנם באמר המשלח לשליח אכול בשר קרבן עולה אין השליחות קיים גם לענין המעילה מכיון שיש באכילת בשר עולה עוד עבירה שעובר על דין כליל תהיה א"כ מבטל כל השליחות כשיש עבירה בשליחות וא"כ מאי מהני השליחות למול כשיש בהרת במילה הרי בטלה השליחות, וצריך לומר שהמשלח שלחו לקיים המצוה למול והא שנעשה בהשליחות גם עבירה מכיון שאין כוונת השליח לקוץ הבהרת אעפ"י שהמשלח כוונתו לכך, מכל מקום אין מצרפין מעשה

הקדמות

התורה עד צאת הכוכבים, אמנם החילוק דבגמ' מיירי כשאין מנהג אחר ועוד אפ"ל שהגמ' בברכות מיירי שזה המנהג שהפועלים נכנסים לפני צאת הכוכבים דהיינו לפני שהגיע זמן קריאת שמע דאם היה מותר לקרוא ק"ש עד עמוד השחר היה אוכל קימעא אבל לא היה אוכל סעודה גמורה דסמוך לקריאת עד אחרי קריאת שמע ותפילה.

והנה הרעק"א שם הקשה דהרי מפורש במשנה מפסיקין לק"ש וא"כ מה דחקו התוס' להוכיח מדיוק הלשון דאם מפסיקין כ"ש שאין מתחילין וצ"ע, ונראה שכוונת התוס' לחדש שאפי' קודם תפילת ערבית אסור לאכול דהמשנה אפ"ל שמיירי בשחרית, ואעפ"י שהביריתא אזלא למ"ד תפילת ערבית חובה, מ"מ מוכח מהא שהגמ' למדה מהביריתא שמפורש שעובר על דברי חכמים חייב מיתה מוכח שגם למ"ד ערבית רשות מ"מ אסור לאכול.

והנה מש"כ באות ה' ראי' שיש מצוה לעבד לאכול תרומה מהגמ' בפסחים דף ע"ב ע"א שעבד שלא ידע שנשתחרר ואכל תרומה שפטור משום טעה בדבר מצוה, לענ"ד צ"ע דבגמ' בפסחים מוזכר חלל ולא הוזכר עבד ויעוין בהגהות וחיידושים בש"ס נהרדעא שכתב הנמוקי הגר"ב שהאריך בזה והביא שם מש"כ הרמב"ם בפ"י מהלכות תרומות הי"ב שעבד שאכל כל השנה תרומה פטור מחומש וחייב בקרן ואם אכל תרומת חמץ בערב פסח פטור גם מקרן והארכתי בזה במק"א הטעם שפטור מחומש שאינו אסור מתחילה והיה לו היתר כשהיה ולכן פטור ואין הטעם מכיון שעשה מצוה, והא שפטור מקרן בערב פסח אפשר לומר שהחיוב בקרן אינו מדין גזילה שהרי מיירי בשוגג ומפורש בקצות בסימן כ"ה סק"א שגזולן בשוגג אינו נעשה גזולן ואפשר לחייבו רק מדיני שמירה ובערב פסח שאם היה טרוד הרי לא פשע ופטור וה"ה עבד בערב פסח טרוד באכילת תרומה ולכן אפי' שאין זה מצוה מ"מ עשה מצוה שגרם שלא יפסד התרומה.

שליחות לדבר עבירה ובטלה השליחות, ולפ"ז יש ראי' שבנימול הבן אין האב מבטל המצוה.

הקדמות

ולפ"ז צריך לומר שבכל המצוות מותר לקיימם לפני קריאת שמע ואפי' מצוות שהם בעיקרם מצות בחפצא וביותר נראה לומר שהכהן האוכל תרומה פטור מקריאת שמע מדין העוסק במצוה פטור מהמצוה.

וכן מוכח ממצות השבת אבידה שהיא מצוה בחפצא ואעפ"כ יש בזה הפטור של עוסק במצוה.

והנה בספר מנחת מחבת העלה שאסור לכהן קטן לאכול תרומה, והדברים תמוהים דא"כ מ"ש קטן מאשה שמותרת באכילת תרומה והרי ע"י אכילת האשה מתבטל המצוה מהזכרים שמחוייבים, ועוד קשה דביבמות דף ע"א ע"א בעי רב חמא בקטן ערל תוך שמנה ימים מהו לסוכו בשמן של תרומה, והספק אם ערלות שלא בזמנה מעכבא או לא מעכבא ומוכח מהגמ' שקטן מהול מותר לסוכו, ודוחק לחלק בין אכילה לסיכה שהסיכה לא הוי אכילה דאדרבה קשה איך מותר לסוך הרי מבטלים מצות אכילת תרומה אלא בע"כ כמש"כ שאפע"י שבסיכה לא מקיים מצות אכילה מ"מ אין כאן ביטול מצות אכילת תרומה.

ובגמ' ברכות דף ד' ע"ב מבואר דמעיקר הדין סוברים חכמים שמצות ק"ש של ערבית כשיטת ר' גמליאל עד עמוד השחר והא דמבואר במשנה עד חצות היינו להרחיק את האדם מהעבירה ובגמ' כדתניא חכמים עשו סייג לדבריהם שלא יהא בא מהשדה ואומר אלך לביתי ואוכל קימעא ואשתה קימעא ואישן קימעא ואח"כ אקרא ק"ש ואתפלל וחוטפתו שינה וכו', אבל אדם בא מהשדה בערב נכנס לביהכנ"ס ע"כ ולכאורה קשה מה שייכות המשנה להביריתא דבמשנה מיירי בהסבר שחכמים התמידו לקרוא ק"ש עד חצות, ונראה שכך הוא ביאור הדבר שאדם בא מהשדה לפני צאת הכוכבים, ואעפ"י שמבואר בב"מ דף פ"ג שעבודת הפועל מן

השוחרט פסח על החמץ

14/08/2018

להתראת ספק כמו בכל דוכתא, ולזה האריך להקשות עליו שא"צ שידעו המתרים שהוא עובר בודאי, אלא צריך ידיעת המותרת, וכתב שם הביאור בהא דשוחרט על החמץ הו' התראת ספק, וז"ל, ואי הו' חוץ לעזרה הו'א לה התראת ספק, כיון דלא חזו ליה לחמץ בשעת התראה, כי מתרו ביה אל תשחט שלא תתחייב התראת ספק היא, דמאן לימא לן דאכתי איתיה לחמצו כי היכי דלימא ליה אם תשחט תתחייב, דלמא אתאבד ואזל, ואי נמי שחט לא מחייב, ע"כ. וכן פי' גם רבינו חננאל פסחים שם וז"ל, אבל אם אין עמו חישנין שמא נאכל או נשרף נמצא המתרה מתרה אם לא השבת אותו חמץ שהיה לך שראינוהו בחצרך, אלא הוא קיים עכשיו, ואתה שוחרט הפסח קודם השבתתו, ואתה עובר בלאו, נמצאת זו התראת ספק, דאיכא למימר דילמא אדם השביתו כבר, הילכך ספק הוא, והתראת ספק כי האי גוונא אינה התראה, ע"כ לשונו. והנה בעיקר דברי רש"י בסנהדרין, יעוי' מש"כ בס"ד בפקודי העדה פי"ב מהלכות סנהדרין ה"ב שאין כונתו להתראת ספק, אלא דייק בלישניה דהו' ספק התראה, ור"ל שאין העבירה מיד אחרי המעשה, וכמו שכתב שם בהמשך דבריו, ורש"י לשיטתיה דחישנין לשכחה, ויעו"ש הביאור בזה, ואכ"מ.

והנה כאמור התוס' תמהו על רש"י, דמאי אכפת לן שיש ספק להמתרים, והרי לא ניתנה התראה אלא להבחין בין שוגג למזיד, וראה גם תו' הרשב"א פסחים שם, ואינו מובן לי, שהרי בסברא זו פליגי תנאי, ורק ר"י ב"ר יהודה ס"ל שחבר א"צ התראה, כיון שלא ניתנה התראה אלא להבחין בין שוגג למזיד, אבל לא קי"ל כותיה, אלא אף חבר צריך התראה, הרי שהתראה היא גזה"כ, שגזרה התורה שא"א לענוש אדם

כתב הרמב"ם פ"א מה' קרבן פסח ה"ה, השוחרט את הפסח בזמנו והיה לו כזית חמץ ברשותו לוקה שנאמר לא תזבח על חמץ דם זבחי שלא יזבח הפסח והחמץ קיים אחד השוחרט ואחד הזורק ואחד המקטיר את האימורין אם היה ברשות אחד מהם או ברשות אחד מבני חבורה שאוכלין פסח זה כזית חמץ בשעת הקרבנות ה"ז לוקה והפסח כשר, ע"כ. מקור הלכה זו בפסחים סג, א - סד, א, והנה איתא התם, א"ר שמעון בן לקיש לעולם אינו חייב עד שיהא החמץ לשוחרט או לזורק או לאחד מבני חבורה ועד שיהא עמו בעזרה, ר' יוחנן אמר אע"פ שאין עמו בעזרה, ושקלו וטרו בש"ס במאי נחלקו, ויש שם שני אופנים, או דפליגי בעיקר הלאו שאמרה תורה לא תזבח על חמץ, דעל היינו בסמוך, או אפי' שאינו בסמוך, או דפליגי אם התראת ספק שמה התראה או לא שמה התראה, והיינו דלכו"ע בודאי איכא לאו אע"פ שאינו עמו בעזרה, אבל למלקות בעינן התראה, ואם אין החמץ בעזרה הו"ל התראת ספק, ופירש"י, ואפי' אשתכח דהוה ליה בביתיה, כיון דאנן לא הוה ידעינן לאו התראה היא. ובתוס' שם כתבו דלא נהירא לר"י, דמה לנו אם ספק למתרה, אלא שיהא ודאי למותרת, דלא נתנה התראה אלא להבחין בין שוגג למזיד, והוסיפו שיש לישב לשון רש"י דה"ק, כיון דאנן לא הוה ידעינן לאו התראה היא, שיכול המותרת להכחישנו ולומר שוגג הייתי. ועי' גם בתו' כתובות לג, א ד"ה ניתרי. ועי' בשבועות לז, א דהתם נמי נחלקו רש"י ותו' בענין זה, לענין התראה על שבועת העדות, והתם לא כתבו תו' לכוין פירש"י עם שיטתם. וע"ע יד רמה סנהדרין עא, א, שהבין בכונת רש"י שם, שכתב בהתראה שמתרין בבן סורר ומורה דלאו משום התראה גמורה היא, שהרי זו היא ספק התראה, דהכונה היא